

Федорчук І.В.

Інтернаціоналізація вищої педагогічної освіти: досвід Азербайджану, Вірменії, Грузії

*Федорчук Ірина Володимирівна, аспірант
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна*

Анотація. У статті розглянуто поняття "інтернаціоналізація вищої освіти", його сутнісні характеристики, цілі та завдання з проекцією на країни кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія та Грузія). Проаналізовано особливості процесу модернізації освітнього сектора в аспекті його міжнародної спрямованості. Визначено особливості вдосконалення змісту вищої освіти, мобільності, розвитку міжнародного партнерства в цих державах.

Ключові слова: *інтернаціоналізація, модернізація, міжнародне співробітництво, Азербайджан, Вірменія, Грузія*

На початку XXI століття в умовах зростання ролі знань та інтенсифікації процесів глобалізації провідною тенденцією реформаційних процесів сучасних освітніх систем різних країн світу стає інтернаціоналізація вищої освіти. І як зазначають дослідники міжнародної освіти Уве Бранденбург та Ульріх Тайхлер, інтернаціоналізація закріпила позиції як основний напрям розвитку вищої освіти в світі, "змінивши вектор від периферійного явища до ключового інтересу вищих навчальних закладів" [4]. Зростаючу увагу до процесу інтернаціоналізації вищої освіти в умовах розбудови постіндустріального суспільства можна пояснити намаганнями держав відшукати нові механізми, що відкривають додаткові можливості для розвитку національної системи вищої освіти у відповідності з глобальними перспективами, підготовки висококваліфікованих спеціалістів, що володіють компетенціями для успішної діяльності у суспільстві та економіці майбутнього, шляхи використання та залучення нових інвестицій у національну систему вищої освіти для підвищення участі держави у глобальній економіці знань, а також отримання додаткових доходів від продажу послуг вищої освіти за кордон, що безперечно відповідає за конкурентоспроможність освіти на міжнародному рівні.

Освітні політики та стратегії провідних держав світу все частіше визначають інтернаціоналізацію освітнього середовища як невід'ємний компонент інтеграції освіти країни до світового та європейського загальноосвітнього простору. Пошук шляхів подолання проблем перехідного періоду, спричинених розпадом Радянського Союзу, перспектива залишитися на периферії освітнього, а відтак і загальнодержавного розвитку, створила об'єктивну потребу для країн кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія) долучатися до світових інтернаціоналізаційних процесів в освіті, що характеризуються активізацією міжнародного співробітництва, привнесенням міжкультурного виміру в навчально-виховний процес та дослідження, диверсифікацією шляхів отримання вищої освіти, поглибленням міжкультурної комунікації.

Питання інтернаціоналізації вищої освіти стало предметом активного дослідження та обговорення як у наукових колах, так і на рівні урядів держав, що розглядають цей процес як інструмент державної політики, який забезпечує впровадження в національну освітню систему європейських норм та стандартів. Так, у наукових працях зарубіжних (Ф. Альтбах, М. ван де Венде, Х. де Віт, Дж. Местенхаузер, Дж. Найт, У. Тайхлер та ін.) та українських дослідників (М. Бойченко, О. Локшина, Л. Пуховська, А. Са-

пожников, А. Сбруєва, В. Солощенко та ін.) здійснений аналіз сутнісних характеристик явища, систематизовано цілі та завдання, напрями та стратегії процесу, зроблена спроба розкрити проблему оцінки ефективності результатів інтернаціоналізації. Значний внесок у розробку даного феномену внесено міжнародними організаціями (Світовий банк (The World Bank), Організація економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) та національними об'єднаннями, що займаються питаннями міжнародної освіти (Центр освітніх досліджень та інновацій (CERI), німецька служба академічних обмінів (DAAD), нідерландська організація міжнародного співробітництва у вищій освіті (NUFFIC)). Проте, процес інтернаціоналізації вищої освіти в окремих країнах, зокрема в Азербайджані, Вірменії та Грузії залишається за межами цих досліджень і потребує спеціального вивчення.

Метою нашої статті є з'ясувати та проаналізувати особливості процесу інтернаціоналізації вищої освіти в країнах кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія). Досягнення поставленої мети спонукає нас до виконання таких завдань: по-перше, розглянути підходи до розуміння поняття інтернаціоналізації вищої освіти в світових та європейських наукових колах; по-друге, дослідити специфічні риси внутрішньої та зовнішньої інтернаціоналізації у досліджуваних нами країнах; по-третє, охарактеризувати напрями діяльності держав щодо подальшого розвитку освітньої сфери.

Поняття "інтернаціоналізація" увійшло в освітню сферу на початку 80-х років XX століття і мало споріднене значення з терміном "міжнародна освіта", що означав діяльність на міжнародному рівні, яка стосувалася здебільшого мобільності, навчання за кордоном, залучення іноземних студентів, міжнародних обмінів в сфері освіти та дослідження. Результатом посилення значимості міжнародного виміру у вищій освіті і поступовій трансформації міжнародної діяльності з другорядної у ключову і, таким чином, у більш змістовний та повноцінний процес стало відділення поняття "інтернаціоналізація" від терміну "порівняльна освіта", "транснаціональна освіта", "полікультурна освіта".

Навколо уніфікованого визначення категорії "інтернаціоналізація вищої освіти" протягом всього її періоду існування точаться дискусії. Ми пояснюємо це різними підходами до розуміння цілей, мети та значення міжнародного виміру у вищій освіті, які докладно описуються в роботах Дж. Найт, Х. де Віт та інших

дослідників цієї проблеми [5; 10]. Проте, проведений нами аналіз засвідчив, що найбільш вживаним та поширеним є визначення запропоноване Дж. Найт: "процес інтеграції міжнародного, міжкультурного та глобального виміру у цілі, функції та надання вищої освіти", що вважається нейтральним з міжнародної точки зору і не включає заходи, обґрунтування та результати даного явища [11].

Динаміка процесу інтернаціоналізації вищої освіти у будь-якій країні світу багато в чому залежить від розуміння сутності власне самого процесу тими, хто є його суб'єктами, усвідомлення його цілей, завдань та кінцевого результату. Стратегічні цілі процесу інтернаціоналізації, як зазначає Дж. Найт, включають: політичні (реалізація зовнішньої політики держави); економічні (підвищення конкурентоспроможності, розвиток ринку праці); академічні (підвищення якості освіти, створення міжнародних стандартів освіти); культурні та соціальні мотиви (міжкультурна взаємодія, національна культурна ідентичність) [10, с. 25]. Зазначимо, що перераховані завдання, які покликана виконувати інтернаціоналізація, не є однаковими для кожної конкретної держави або закладу освіти, адже, створюючи стратегію інтернаціоналізації, держави та освітні установи тим самим визначають власні цілі та завдання цього процесу на національному та інституційному рівнях.

Обравши європейський вектор розвитку, Азербайджан, Вірменія та Грузія стали на шлях системних перетворень в сфері освіти. Як зазначається у національних програмах розвитку вищої освіти цих держав, пріоритетним напрямом модернізації національної системи підготовки кваліфікованих кадрів є вихід на міжнародний ринок освітніх послуг та підвищення рівня конкурентоспроможності освіти у світі.

Аналіз нормативно-правової бази вищої освіти досліджуваних нами країн дає підстави констатувати відсутність чіткої стратегічної політики держав в аспекті її інтернаціоналізації – у жодній з країн не розроблена національна концепція інтернаціоналізації вищої освіти. Проте, важливість налагодження міжнародних зв'язків з іноземними закладами освіти, мобільність студентів та професорсько-викладацького складу є провідними ідеями законодавчих документів вищої освіти цих держав.

Різноманітність теоретичних підходів до визначення сутності поняття "інтернаціоналізація вищої освіти" доводить те, що це явище є багатовимірним та динамічним процесом, що включає два аспекти: внутрішню (internationalization at home) та зовнішню інтернаціоналізацію (internationalization abroad) або транснаціональну освіту.

Внутрішній вимір інтернаціоналізаційних процесів передбачає внутрішньоуніверситетські стратегії, а саме: привнесення міжнародного та міжкультурного аспекту в навчально-виховний процес та дослідження (включення в навчальні плани ВНЗ дисциплін, інтернаціональних за своєю природою); застосування в освітньому процесі технологій, що підтвердили свою ефективність в освітніх системах інших країн; використання нових способів і прийомів оцінювання навчальних досягнень студентів; налагодження зв'язків з місцевими культурними та етнічними групами, а

також залучення іноземних студентів та науковців до життя університету. Зовнішня інтернаціоналізація включає будь-яку освітню або наукову діяльність, для здійснення якої існує необхідність перетинати кордон – мобільність (інституційна, програмова, академічна), розвиток дистанційної освіти.

Одним з напрямів модернізації системи підготовки кваліфікованих кадрів в Азербайджані, Вірменії та Грузії є вдосконалення змісту вищої освіти. Це проявляється у появі у навчальних планах і програмах університетів нових дисциплін, що мають міжнародну складову (іноземні мови, сучасні інформаційні технології, культурологія, політологія, порівняльна педагогіка, менеджмент та ін.) та нових спеціальностей. Застосування у навчальному процесі технології розвитку критичного мислення, технології проектування, технології модульного навчання, інтерактивних технологій сприяє підвищенню активності студента, активізації співробітництва у студентському колективі, ідентифікації майбутніх спеціалістів як активних громадян світової спільноти.

Показовим проявом інтернаціоналізації вищої освіти в країнах кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія) служить спрямованість держав на інтенсивний розвиток міжнародного співробітництва, що включає академічну мобільність студентів та професорсько-викладацького складу, підготовку спеціалістів за подвійними програмами та надання подвійних дипломів, інституційну мобільність, налагодження партнерських зв'язків із зарубіжними навчальними закладами.

За даними міністерств освіти Азербайджану, Вірменії та Грузії за останні два десятиліття у всіх трьох країнах суттєво збільшилась кількість студентів, які виїжджають на навчання за кордон, та тих, хто обирає університети цих держав для здобуття вищої освіти. Це є свідченням запровадження комплексу цілеспрямованих заходів із підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, забезпечення виходу вищої освіти на високий рівень міжнародної привабливості. В університетах досліджуваних нами країн впроваджується ряд масштабних консорціумних проектів, які включають компоненти з мобільності студентів та викладачів. Серед таких міжнародних проектів можна зазначити «Вікно зовнішньої співпраці» (Азербайджан, Вірменія, Грузія), «Підтримка інтернаціоналізації та порівнянності забезпечення якості у вищій освіті» (Вірменія, Грузія) та інші проекти в рамках програми Еразмус Мундус [6; 12].

Інноваційною практикою для вищих навчальних закладів досліджуваних нами країн є інституційна мобільність. Таким прикладом може слугувати Азербайджанський інститут учителів, який має 11 філій на території Республіки, Азербайджанський державний економічний університет (філія у м. Дербент Російської Федерації), Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі (Грузія) з 8 філіями на території держави, в планах створення філії Єреванського державного університету (Вірменія) в Росії та Грузії.

Поступово набирає обертів програмова мобільність, яка є невід'ємною частиною процесу інтернаціоналізації освітнього простору. У Національних звітах

досліджуваних нами країн щодо реалізації основних положень Болонської декларації зауважено, що до 5% ВНЗ Азербайджану та Вірменії можуть присуджувати подвійні ступені і такий же відсоток освітніх установ реалізують подвійні програми підготовки спеціалістів [2; 3]. Ця ситуація дещо відрізняється у Грузії, де до 10% вищих навчальних закладів надають подвійні ступені і до 25% університетів мають подвійні програми [7].

Інтернаціоналізації вищої освіти в досліджуваних нами країнах сприяє міжнародне співробітництво у цій сфері, яке визначається як дієвий механізм укріплення стійкої позиції держав на світовому та європейському рівнях. Слід відмітити активну співпрацю Азербайджану, Вірменії та Грузії з такими міжнародними організаціями як UNESCO, UNICEF, Світовий банк, за підтримки яких були реалізовані проекти щодо вдосконалення та розвитку різних аспектів вищої освіти. Значна увага приділяється розширенню партнерства університетів цих країн з вищими навчальними закладами СНД, США та Європи. Так, Ваназорський державний педагогічний інститут ім. О. Туманяна (Вірменія) тісно співпрацює з такими іноземними закладами освіти як: Університетський інститут підготовки вчителів академії Екс-Марсель (Франція), Бамбергський інститут ім. Отто Фрідріха (Німеччина), Костромський державний університет імені Н.А. Некрасова (Росія), Євангелістичний інститут Дармштадту (Німеччина) [8, с. 22]. Прикладом такого міжнародного співробітництва в Азербайджані може також слугувати педагогічний факультет Азербайджанського Університету Мов, де налагоджене співробітництво з організацією ESLI (США), університетом Мінесоти (США), університетом Південної Кароліни (США), державним університетом Клужа (Румунія), університетом Упсали (Швейцарія), університетом Улудаг (Туреччина) та ін. [1]. Телавський державний університет імені Якова Гогешавілі (Грузія) має угоди про співпрацю з такими ВНЗ як: університет Лейпцигу (Німеччина), Варшавським університетом (Польща), університетом Гренобля (Франція), університетом Турку (Фінляндія) та ін. [9].

Аналізуючи сучасний стан модернізаційних процесів вищої освіти в Азербайджані, Вірменії та Грузії, поряд із позитивними тенденціями розвитку освіти в

аспекті її інтернаціоналізації спостерігаємо також деякі складнощі. Такі фактори як недофінансованість університетів, низький рівень знання іноземних мов, відсутність реальної підтримки інновацій з боку держави знижують темпи входження цих країн в світове та європейське освітнє товариство. Як зазначається у міжнародних дослідженнях педагогічної освіти цього регіону, крім об'єктивних проблем (заклади освіти не обладнані належним чином для використання ІКТ, відсутній доступ до міжнародних наукових баз даних у сфері педагогічної освіти) країни стикаються з небажанням освітніх закладів впроваджувати в систему підготовки спеціалістів сучасні технології навчання, що є наслідком стереотипного мислення серед педагогів, керівників навчальних закладів, які сприймають інноваційні підходи як традиційні методи тільки під різними назвами і демонструють свою прив'язаність до старої моделі [13; 14]. Варто зазначити, що, на наш погляд, інтернаціоналізація освіти в цих країнах ускладнюється не лише через нагальну потребу країн у реформуванні існуючої системи освіти, відсутність стратегічного плану по інтернаціоналізації вищої освіти, а й через перехідний характер економічних, соціальних, політичних та культурних відносин.

Таким чином, теоретико-компаративний аналіз процесів модернізації вищої освіти в країнах кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія) дає змогу стверджувати, що вдосконалення систем підготовки кваліфікованих кадрів в цих державах носить інтернаціоналізаційний характер і проявляється в усвідомленні державними органами необхідності долучатися до світових та європейських цінностей в освіті, налагоджувати міжнародне партнерство в освітній сфері, створювати умови для підтримки мобільності, розвитку дистанційної освіти. Особливістю, яка визначає специфічність процесу інтернаціоналізації в Азербайджані, Вірменії та Грузії, вважаємо його багаторівневий характер, що включає вектор СНД та власне кавказький регіон (збереження спільності і в той же час самоідентифікація), важливість наявності європейського виміру в освіті, конкурентоспроможність у світовому освітньому просторі. Проведене нами дослідження не вичерпує всієї проблематики інтернаціоналізації вищої освіти в країнах цього регіону і має подальші перспективи.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Международные связи. Педагогический факультет / Азербайджанский Университет Языков. – [Е-ресурс] Режим доступа: http://adu.edu.az/index.php?option=com_content&view=article&id=145&Itemid=580&lang=ru *Mezhdunarodnyye svyazi. Pedagogicheskiy fakul'tet. [International relations. The School of Education] [E-source] / Azerbaydzhanskiy Universitet Yazykov. – Available: http://adu.edu.az/index.php?option=com_content&view=article&id=145&Itemid=580&lang=ru*
2. Armenia. National Report regarding the Bologna Process implementation. 2009-2012. – 50 p. – Available: <http://www.ehea.info/Uploads/National%20reports/Armenia.pdf>
3. Azerbaijan. National Report regarding the Bologna Process implementation. 2009-2012. – 50 p. – Available: <http://www.ehea.info/Uploads/National%20reports/Azerbaijan.pdf>
4. Brandenburg U. The End of Internationalization / Uwe Brandenburg, Hans de Wit // *International Higher Education*. – Winter, 2011. – №62. – P. 15-17.
5. De Wit H. Internationalization of Higher Education in the United States of America and Europe: A Historical, Comparative, and Conceptual Analysis / Hans de Wit. – Westport, CT: Greenwood Press, 2000. – 288 p.
6. Erasmus Mundus External Cooperation Window (EM ECW). Project fact sheet. Call for Proposals: EACE/35/08 - Lot 6 (Georgia, Armenia and Azerbaijan). Available: http://eacea.ec.europa.eu/extcoop/call/2008/selection/atei_thessaloniki.pdf
7. Georgia. National Report regarding the Bologna Process implementation. 2009-2012. – 53 p. – Available: http://www.ehea.info/Uploads/National%20reports/_Georgia.pdf
8. Higher Education in Armenia / Ministry of Education and Science of the Republic of Armenia. – Yerevan, 2011. – 70 p.
9. International Partner Universities of TESAU / Iakob Gogeshavili Telavi State University. – Available: http://tesau.edu.ge/new/?page_id=659&lang=en

10. Knight J. Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization / Jane Knight. – Rotterdam: Sense Publishers, 2008. – 256 p.
11. Knight J. Updating the Definition of Internationalization / Jane Knight // International Higher Education, CIHE, Boston College. – Fall, 2003. – № 33. – P. 2-3.
12. Promoting Internationalization and Comparability of Quality Assurance in Higher Education (PICQA). TEMPUS 511035. – Available: <http://www.picqa.org/en/Home.aspx>
13. Study on Teacher Education for Primary and Secondary Education in Six Countries of the Eastern Partnership : Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine [Final Report]. – Brussels : GHK, 2011. – 98 p., 10 annexes.
14. Teacher Training and Curriculum Reform in the South Caucasus Region: From Vision to Practice [Final Report of the Sub-Regional Seminar]. – UNESCO-IBE, 2004. – 56 p.

Fedorchuk I.V. Internationalization of Higher Teacher Education: the Experience of Azerbaijan, Armenia, Georgia

Abstract. The article touches upon the notion of "internationalization of higher education", its characteristics, rationales in the context of the Caucasus countries (Azerbaijan, Armenia, Georgia). Analyzed in the paper are the peculiarities of modernization process in the aspect of its international orientation. The features of higher education content improvement, mobility and international cooperation in the countries are also defined.

Keywords: *internationalization, modernization, international cooperation, Azerbaijan, Armenia, Georgia*

Федорчук И.В. Интернационализация высшего педагогического образования: опыт Азербайджана, Армении, Грузии

Аннотация. В статье рассматривается понятие «интернационализация высшего образования», предоставляется его характеристика, цели и задачи с проекцией на страны южно-кавказского региона (Азербайджан, Армения и Грузия). Проанализировано особенности процесса модернизации образовательного сектора в аспекте его международной направленности. Определены особенности усовершенствования содержания высшего образования, мобильности, развития международного партнерства в этих странах.

Ключевые слова: *интернационализация, модернизация, международное сотрудничество, Азербайджан, Армения, Грузия*